

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИЗ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ (БАГАТОГРАННІСТЬ І НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ)

Збірник тез доповідей
VI Міжнародної наукової конференції курсантів, студентів,
аспірантів та ад'юнктів
18-19 листопада 2021 року

Львів 2021

«Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)»: збірник тез доповідей VI Міжнародної наукової конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 18-19 листопада 2021 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2021. 287 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Андрій КУЗИК, доктор сільськогосподарських наук, професор

Василь КАРАБИН, доктор технічних наук, доцент

Марта ЛАБАЧ, кандидат філологічних наук, доцент

Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук

Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук

Тетяна КОНІВЦЬКА, кандидат педагогічних наук

Збірник укладено за тезами доповідей VI Міжнародної наукової конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів «Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)» 18-19 листопада 2021 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій

- Секція 1. Мова й культура – головні ідентифікатори нації*(до 150 річниці від Дня народження Лесі Українки)*.
- Секція 2. Українська культурно-національна складова світової цивілізації. Культура і війна.
- Секція 3. Етичне й естетичне в культурі. Релігія як сфера культури.
- Секція 4. Соціокультурний вимір науки. Соціально-психологічні чинники культуротворення. Інформаційно-комунікаційні технології як новітня форма існування культури.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

Анна ІВАНІВ

КОНФЛІКТИ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА213

Соломія ІЛЬНИЦЬКА

РОЗКРИТТЯ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ217

Арсен КЛИМПУШ

ВОЛЬОВІ ЧИННИКИ ТВОРЕННЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ220

Natalia KOVALCHUK

PROFESSIONAL GENDER STEREOTYPES223

Емілія КОСТИШИН

СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ МАТЕРИНСТВА226

Ілля КРИВОРУЧКО

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я», ЯК КОМПОНЕНТУ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ234

Роксолана КУШТА

ЦІННІСНІ ТА КУЛЬТУРНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУСПІЛЬНО АКТИВНИХ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ237

Марія МЕЛАЙ

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА241

Марія МОШОВСЬКА

МОЛОДА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ243

Віталій – Володимир НЕЧИПІР

СКЛАДОВІ УСПІХУ ОРАТОРА248

Євгеній ПОРЯДІН

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧНОСТІ ЯК ДТЕРМІНАНТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ251

From all the above I can conclude that professional gender stereotypes exist and will exist for a long time, but every day, every year, society and young people more and more prove that the profession has no gender. And in order to be successful in their profession, the main knowledge, skills, desires and love for their profession, not gender.

LITERATURE

1. UNFPA Ukraine/Рада Жінок Донеччини «Як обрати професію без упереджень: що думає молодь Приазов'я» [<https://www.radiosvoboda.org/a/suto-cholovichi-ta-zhinochi-profesii/29914535.html>]

УДК 316.356.2:347.156

СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ МАТЕРИНСТВА

Емілія Костишин

*здобувач магістерської програми «Соціальна робота»
кандидат історичних наук, доцент, Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності*

Упродовж ХХ століття відбулися важливі економічні, демографічні та соціокультурні зміни, що визначили характер материнських практик у сучасних суспільствах. «Материнство» (як ідеально типова модель) стає неімперативним, планованим та рефлексивним; воно поступово відокремлюється від інституту шлюбу; набувають плюралістичного характеру його (материнства) смисли та практики, руйнується єдність біологічного та соціального в материнстві-батьківстві, зокрема, завдяки допоміжним репродуктивним технологіям; поступово зменшується гендерна поляризація батьківських ролей. На фоні глибинних та незворотних

КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ (БАГАТОГРАННІСТЬ І НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ)

змін інституту шлюбу, плюралізації форм сімейних відносин та практик батьківства материнство як предмет пострадянських суспільних дискусій якщо і актуалізується, то здебільшого в площині його функціонально-рольового призначення. Питання сім'ї та материнства актуалізуються переважно в термінах кризи, девальвації та девіацій, а їх обговорення супроводжується закликами відродження «традиційних духовних цінностей» та «престижу материнства». На політичному рівні консервативно-кризовий підхід до теми материнства віднаходить своє втілення у неотрадиціоналістичній державній риториці та консервативних політичних ініціативах, за яких жінки розглядаються як ресурс, покликаний вирішувати завдання демографічного розвитку країни (як-то у законопроектах про заборону абортів).

Соціальні практики материнства досі залишаються на маргінесі наукових студій та суспільного обговорення. Одна з причин такої академічної та публічної невидимості материнства – це зведення його до сфери приватного та «природного» [3].

У науковому дискурсі можна виділити кілька концептуальних положень щодо трактування основного призначення материнства:

- материнство як практика піклування про дітей. Саме жінки є основними суб'єктами піклування про дітей і конструюється як така, що витікає з «природного» почуття обов'язку та емоційної прихильності;

- материнство як особливий вид соціальної діяльності, що реалізується у специфічних контекстах: піклування/турбота про фізичне, емоційне та інтелектуальне благополуччя дітей, що здійснюються біологічними чи соціальними матерями у конкретних соціально-економічних, соціально-політичних, соціокультурних контекстах, у просторі та часі та визначаються специфікою життєвого циклу сім'ї;

- материнство як соціальна структура.

Сучасна дослідниця, соціологиня Олена Стрельник розрізняє материнство як (патріархатний) інститут, пригнітливий для жінок (motherhood), та материнство як різноманітні практики (mothering) [3].

У різні історичні періоди материнство наповнювалося різним змістом, суттєво змінювався характер материнської поведінки. Цінність або знецінення материнства у конкретному соціокультурному середовищі формували відповідне ставлення жінки до цього феномена та окреслювали особливості реалізації себе у ролі матері. Дуже влучно щодо материнства як історичної функції висловилася французька феміністка, філософ Елізабет Бадінте: «Материнство» й «материнський інстинкт» – явища історичні й до XVIII ст. – це радше міф, аніж соціальні функції [5].

Етнографічні дослідження демонструють також інколи кардинально полярні звичаї українського народу. Уявлення про українську сім'ю як егалітарну базуються на порівнянні з формами сім'ї сусідніх народів – наприклад, у Росії переважала велика батьківська сім'я із строгою ієрархією, владою і послухом, в Україні – мала нуклеарна, яка давала більше можливостей для розвитку гармонійних стосунків, базованих на взаємній любові і повазі. Однак це не достатньо щоб стверджувати «споконвічну рівність» українських жінок – народна культура, від приказок до пісень, не кажучи вже про етнографічні записи та судові архіви, свідчить про нормативні практики дискримінації – позиціонування жінки як іншої, нижчої істоти («не вір жінці як чужому собаці»), гендерне насильство («люби як душу, а тряси як грушу»), обмеження у майнових та громадянських правах (чоловік розпоряджається спільним майном, бере участь у громадському житті). Етнографиня Оксана Кісь наводить факти з різних регіонів України: на Бойківщині дружина мусила питати дозволу, аби кудись піти; у гуцулів жінка завжди йшла за кілька кроків позаду від чоловіка, несла тягарі, не могла сісти поруч та вступати у чоловічу розмову; на Чернігівщині

КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ (БАГАТОГРАННІСТЬ І НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ)

жінки і чоловіки їли за різними столами; на Слобожанщині жінки не сідали до столу, а тільки прислужували та їли стоячи [2, с. 141].

Ідеологія «нового» («свідомого», «відповідального») материнства сформувалася впродовж XIX століття під впливом наукового, передусім педагогічного та медичного, дискурсів. Вона зазнала змін у радянський період історії, коли образ «хорошої матері» конструювався здебільшого як образ жінки, яка успішно поєднує працю та материнство, а батьків було позбавлено суб'єктності стосовно вибору практик виховання, публічної презентації та захисту своїх інтересів. Ідея «відповідального батьківства» не є унікальною для пострадянського періоду, однак нині, коли вона ретранслюється в принципово нових (неоліберальних) економічних і соціокультурних обставинах, вона набуває нових смислів і змісту. Культура «нового батьківства» включала ідеї благополуччя дитини, яке передбачає фізичний і матеріальний добробут, нові форми стосунків батьків і дітей, заснованих на емпатії, довірі та партнерстві.

Еволюцію поглядів щодо соціальних практик материнства можна простежити у різних політичних проектах феміністського (суфражистського руху). Перші політичні проекти жіночого звільнення (кінець XVIII – 20-ті роки XX століття) залишили поза увагою сферу приватного життя жінки та материнство, зосередивши увагу на публічній сфері: жіночій освіті, оплачуваній зайнятості і політичній участі як найважливіших ресурсах жіночої емансипації й гендерної рівності. *Друга хвиля фемінізму* (1960 – 1970-ті) звертається до соціокультурних підвалин патріархату, де жіноча здатність народжувати дітей – це чинник гноблення жінок. *Третя хвиля фемінізму* (від початку 1990-х) спирається на ідеї індивідуалізму, свободи вибору і розмаїття жіночих досвідів та феміністичних практик (екофемінізм, girly фемінізм, «чорний» фемінізм), відкриває нові можливості для осмислення материнства як

соціально сконструйованого і контекстуального досвіду, на який впливають культура, історія, клас, етнічність, вік, сексуальна орієнтація.

Сімона де Бовуар у праці «Друга стаття» вперше проявила «незручні» і невидимі до цього аспекти жіночих досвідів: страхи, занепокоєння, викликані вагітністю, пологами і материнством. Основна ідея – біологічна здатність жінок народжувати дітей і материнство як найголовніша основа підкорення і пригнічення жінок. Де Бовуар описала вагітність і материнство як досвіди, які викликають амбівалентні, неоднозначні почуття. «Вагітність – це передусім драма... Жінка сприймає вагітність і як збагачення, і як втрату. Зародок становить її частку і водночас як паразит експлуатує її. Вона володіє ним, але й сама відчуває його владу... Виношуючи його, вона відчуває себе мовби всесвітом. Але саме це багатство знищує її, в неї таке відчуття, начебто вона сама – ніщо» [1, с. 126].

Розрізнення материнства як інституту (motherhood) і як практики (mothering) вперше окреслила Едрієн Річ у праці «Народжена жінкою: материнство як досвід та інститут». На думку дослідниці, інституційний складник материнства (motherhood) утілюється в соціальних стереотипах і суспільній (чоловічій) ідеології, сконструйованій у межах патріархатної системи. У ході історії чоловіки-експерти контролювали жіночі тіла, перешкоджали жіночому контролю над народжуваністю й абортами; чоловіки-медики встановили умови дітонародження, за якими дитину відчужують від матері; педіатри, релігійні діячі, письменники – головню чоловіки – створювали ідеалізовані образи матерів і визначали їхню «здорову ідентичність». Натомість материнство як практика, пов'язана з жіночими досвідами, потенційно уповноважувальне для жінок (empowering to women) і може бути ресурсом влади. Дослідниця говорить про унікальний потужний зв'язок між матір'ю і її дітьми і переконана, що жінки потребують не

КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ (БАГАТОГРАННІСТЬ І НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ)

звільнення від материнства, а звільнення від чоловічого панування над материнством [7].

Сучасний соціум породив і таке явище, як сурогатне материнство. Проблема сурогатного материнства вимагає дискусії та пошуків способів вирішення цієї проблеми. При цьому, обов'язково до уваги повинні братися не лише технічні можливості, але теж і етика. Бо не все що «можливе» чи «можна», є одночасно етичне і прийнятне. Дискусії навколо цього явища показують, що суспільство поділене щодо моральної оцінки такої практики. Одні категорично засуджують це, інші натомість підтримують, причому ці останні діляться ще на декілька підкатегорій: хтось підтримує повністю, бо це вирішує проблему безпліддя і прагнення батьківства, хтось частково, що лише в дуже крайніх випадках це все-таки допустимо, хоча зазвичай краще не користуватися цими послугами. Саме практики сурогатного материнства, штучного запліднення та інших вплинули на зміну контурів легітимного дискурсу материнства і спричинили перевизначення понять, таких як: рід, спорідненість, сімейні зв'язки, материнство, батьківство та ін.

Сурогатне материнство, на думку Яреми М., за своєю суттю суперечить поняттю материнства як такого, ... практика сурогатного материнства є моральним злом. Її предмет, мета та засоби досягнення є морально неприйнятними. Альтруїстичне сурогатне материнство не може мати іншої моральної оцінки, бо навіть якщо намір сурогатної матері є добрим, то недобрими є засоби та сам предмет. Комерційне підґрунтя сурогатного материнства з моральної точки зору заслуговує на ще жорсткішу оцінку, адже додається моральне зло купівлі-продажу функцій тіла та самої особи новонародженої дитини. Жодні обставини та наслідки, хоч би й евентуально виявилися добрими, не можуть виправдати практику сурогатного материнства [4]. Антон ван Некерн та Лізл Зил у праці «Етика

сурогатного материнства: репродуктивна функція», сурогатне материнство порівнюють з проституцією [6].

Трансформація соціальних відносин у сучасному суспільстві породжує нові форми сімейних стосунків. Високі показники смертності серед чоловіків активного дитородного, працездатного віку також ведуть до трансформації сімейних стосунків. Спостерігається пріоритет цивільних (незарєстрованих) шлюбів перед офіційними, що веде до формування нових сімейних структур загалом і материнських сімей зокрема. Цінність материнства або ж його знецінення у конкретному соціокультурному середовищі формує відповідне ставлення жінки до цього феномена та особливостей реалізації себе у ролі матері. І на сьогоднішній день у нашому соціумі материнство дещо переживає кризу, відбувається його знецінення внаслідок прагнення жінок успішно будувати професійну діяльність, досягати кар'єрних успіхів, тому й реалізація себе у ролі матері відсувається на другий план. Ці фактори спонукали суспільство до практики самотнього материнства. Самотнє материнство, як усвідомлений вибір, пов'язаний з безліччю соціально-психологічних та юридичних проблем.

У сучасному світі материнство знаходиться під потужним впливом різноманітних соціокультурних стереотипів, що нерідко супроводжується хибним уявленням молоді щодо материнської ролі. Це викликано протиріччями між ідеалістичним культивуванням суспільством значимості материнства для жінки та реальною ситуацією сучасності, яка демонструє першочергове значення досягнення успіхів у професійній діяльності та кар'єрі, матеріального достатку, престижу, тим самим відсуваючи реалізацію материнської ролі на другий план. У реальній дійсності сьогодення одним з проявів кризи материнства можна вважати, на нашу думку, явище добровільної бездітності (child-free).

Таким чином, проаналізувавши проблему соціальних практик материнства, варто зазначити, це одне з найголовніших призначень

КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ (БАГАТОГРАННІСТЬ І НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ)

кожної жінки – продовження людського роду, закладене природою, але при цьому модель материнства визначається соціокультурними особливостями, соціальними стереотипами і, врешті-решт, менталітетом конкретного народу. Та в будь-якому випадку факт впливу взаємовідносин матері з малюком на життєву позицію дитини, її соціалізацію у суспільному середовищі залишається беззаперечним. Саме від найближчої людини – мами, її виховного потенціалу, прагнення дарувати любов та радість залежить фізичний та психологічний розвиток дитини, соціальне та духовне формування особистості. Соціальний захист материнства і дитинства має бути спрямованим на охорону здоров'я матері та дитини, мотивацію до материнства, захист прав матерів, формування установок усвідомленого батьківства, створення найбільш сприятливих умов для виховання дітей, їхнього гармонійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Де Бовуар Симона*. Друга стаття: У 2 тт. / Пер. з франц. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. К.: Основи, 1995. 392 с.

2. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ–початок ХХ ст.). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. 272 с.

3. Стрельник О. Материнство: пригноблення чи нові можливості? Відповідь феміністичної теорії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/materbatkiv/materinstvo-prignoblennya-chi-novi-mozhливosti-vidpovid-feministichnoi-teorii>.

4. Ярема М. Сурогатне материнство: етичні аспекти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1862/Yarema_Surohatne.pdf.

5. Badinter E. *Mother Love. Myth and Reality*. New York, 1981. 360 p.

6. Van Niekerk, A., & Van Zyl, L. (1995). The ethics of surrogacy: Women's reproductive labour. *Journal of Medical Ethics*, 21(6). P. 365. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.1136/jme.21.6.345>.

7. *Rich Adrienne*. Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution. New York: Bantam, 1976. 352 p.

УДК 378

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я», ЯК КОМПОНЕНТУ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Ілля Криворучко

Науковий керівник – Оксана Шукатка, професор кафедри фізичного виховання та спорту, доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка

Усвідомлення значущості збереження здоров'я громадян на державному та культурному рівнях передбачає проведення досліджень із питань формування культури здорового способу життя (далі - ЗСЖ) молоді. Загалом, ЗСЖ є основою всіх профілактичних заходів, ефективною та надійною траєкторією збереження та зміцнення здоров'я, яка включає не тільки практичну та матеріальну, а й духовну діяльність людини, від взаємодії яких залежить культурний стан здоров'я людини [3].

Дослідження культури ЗСЖ знаходимо у наукових розвідках Н. Башавець, Ж. Ломаки, О. Мартиніва, Ю. Підборського, С. Фролова, О. Шукатки та ін. У своїх працях вчені досліджували взаємозв'язок духовності людини з факторами, які формують ЗСЖ, у тому числі з культурними. На думку Ж. Ломаки, саме культурна та духовно розвинена людина здатна зберегти та зміцнити власне здоров'я та